

A Felsőoktatási Kutatóintézet Ifjúságkutatási Csoportja 2004. októberében végzett empirikus adatfelvétele a kollégiumban lakó nappali tagozatos hallgatók 1462 fős mintáján készült. A Kollégisták a felsőoktatásban 2004 c. kutatás a kérdőíves lekérdezésen túl a mintába került kollégiumok adatlapjainak kitöltéséből állt. Az alábbiakban a kutatási jelentés rövid összefoglalását adjuk közre, amelyben utalunk korábbi vizsgálatok eredményeire is.

A kollégisták helyzetét nagy mértékben befolyásolja a felsőoktatás kilencvenes években kialakult és napjainkig tartó expanziója, mely jelentősen megváltoztatta a felsőoktatásban tanulók tagozat és képzési szint szerinti összetételét, amely újrastrukturálta a származási, anyagi különbségeket. A tagozat és képzési szint szerinti összetételbeli különbségek bemutatására jó lehetőséget nyújtott „Az elsős hallgatók szociológiai vizsgálata”, amelyben egyaránt megkérdeztünk nappali és levelező tagozatos hallgatókat. A kollégista és nem kollégista nappali tagozatos hallgatók összehasonlító elemzésére pedig a „Diákjogok a Felsőoktatásban 2003” c. kutatás nappali tagozatos hallgatókra reprezentatív adatai adtak lehetőséget.¹

A felsőoktatás expanziója nyomán jelentős mértékben megváltozott a felsőoktatás tagozat és képzési szint szerinti összetétele. Az expanzió során a levelező tagozatos hallgatók száma sokkal dinamikusabban emelkedett, mint a nappali tagozatosaké, a főiskolások száma pedig sokkal inkább emelkedett, mint az egyetemeken tanulóké.

A felsőoktatás expanziója együtt járt a piac szerepének növekedésével, az állami támogatás csökkenésével, pontosabban egy olyan felsőoktatási szerkezet jött létre, amelyben az állami támogatás a nappali tagozatosokra, azoknak is egyre szűkebb körére koncentrálódik.

A felsőoktatási rendszer expanziójának igen fontos ellentmondása, hogy a felsőoktatás piaci szerepének kiszélesedése növeli a feltörekvő rétegek esélyeit. A felsőoktatási rendszerben az állam szerepének csökkenése következtében viszont az újra elosztás területén egyre élesebb verseny alakul ki, és ebben éppen a feltörekvő rétegek/csoportok gyerekei kerülnek hátrányos helyzetbe., Azaz az állami támogatások jelenlegi formái nem csökkentik, inkább növelik a feltörekvő rétegekből származók hátrányait.

A kollégisták státuszát nagy mértékben befolyásolja családi státuszuk., Kiemelkedő szerepet játszik helyzetük alakulásában az állami támogatás, mondhatjuk, hogy a kollégisták az állam által leginkább támogatott hallgatók csoportjába tartoznak.

A vizsgálat során felkeresett kollégiumok (N=49) állapotáról nyilatkozva mindössze hét olyan intézményt találtunk, amelyek vezetője jónak ítélte meg az épület állapotát, további tizenöt kollégiumot viszont inkább csak kielégítőnek találtak e szempontból az interjúalanyok. A felkeresett kollégiumok felénél azok vezetői egyértelműen jelezték, hogy az épület felújításra szorul.

A kollégiumokban az egy szobára jutó lakók átlagértéke 3,3 fő/szoba. Mindössze egyetlen olyan kollégiumot találtunk, ahol minden szobában 2 diák lakik.

A kollégiumok egytizedénél az interjúalanyok nem számoltak be semmiféle közösségi helyiségről, s a legtöbb kollégiumot legfeljebb három ilyen helyiség jellemzi (24 kollégium),

¹ A Felsőoktatási Kutatóintézet, az MTA Szociológiai Kutatóintézete és a Nemzeti Ifjúságkutató Intézet közös vizsgálatának a célkitűzése az volt, hogy mintegy 1.500 érintett személy megkérdezése révén a teljes (a közel 185 ezer főt kitevő) nappali tagozatos alappopulációra vonatkozó információkkal szolgálhassunk. A minta az ország 64 felsőoktatási intézményére EU-régióként reprezentatív, melyet egy öt szempontú kvóta segítségével biztosítottunk (intézményekre, nemre, évfolyamra, képzési szintre és kollégista arányra). A vizsgálatot – eddigi tapasztalatainkra építve – diák kérdezőbiztosokkal végeztük el.

ugyanakkor akad három olyan kollégium is, amelynek az épületeiben 20-nál több közösségi helyiség található.

A tanulószobák esetében hasonló a helyzet, sőt, itt a kollégiumok együtödében nincs is konkrét adat a tanulószobákra vonatkozóan, helyesebben ezek mintegy felénél a válaszokból egyértelműen az derült ki, hogy az adott kollégiumban nincs ilyen helyiség, míg a másik részénél nem volt egyértelmű a válaszadás.

A számítógépes termék száma viszonylag kedvező képet mutat. 49 kollégiumból mindössze 2-ben nem számoltak be ilyenről, 47 kollégiumban viszont van lehetőség számítógép-használatra.

A kollégiumok közel egyharmadában van alapítvány, amely kifejezetten a kollégiumhoz kapcsolódik. Néhány intézmény külön alapítványról nem számolt be, de jelezte, hogy a főiskolán/egyetemen működik alapítvány.

A kollégiumok négyötödében van konkrétan megnevezett diákvezető, kilenc intézményben azonban vagy nincs egyetlen konkrét személy, aki a diákvezető feladatait látja el, helyette más jellegű hallgató képviselő van, vagy a kollégium vezetője nem tudott ezzel kapcsolatban érdemi információt adni.

A kollégisták több mint fele véletlenszerűen került a kollégiumba, pontosabban azért, mert „ide vették fel”. A megkérdezettek egynegyede, mert „ismerősök ide jelentkeztek, itt laknak”. Sokatmondó adat, hogy csak 8%-a választotta a kollégiumot „a szolgáltatások színvonala, sokszínűsége miatt”.

A kollégiumválasztás szempontjait tekintve a válaszolók két tényező fontosságát emelték ki: a baráti közösséget, illetve az alacsony kollégiumi költségeket. A kollégiumok választásának harmadik fontos szempontja a kollégiumi életforma, a bulizás és a szórakozás, melyet a megkérdezetteknek csaknem kétharmada tartott fontosnak, illetve nagyon fontosnak. Figyelemre méltó, hogy a kollégiumok infrastrukturális állapota, a komfort és a kényelem, valamint a kollégiumi szolgáltatások színvonala terén megosztott volt a kollégisták véleménye, mintegy fele-fele arányban tartották fontosnak, illetve kevésbé fontosnak. Az is figyelemre méltó, hogy megkérdezetteknek alig egynegyede tartotta fontosnak a kollégiumi szolgáltatások színvonalát! A kollégisták számára legkevésbé fontos az volt, hogy a kollégium hozzájáruljon a szakmai fejlődésükhöz!

A kollégiumi férőhelyek elosztását befolyásoló tényezők közül a többség szerint a szociális helyzet játszik nagy szerepet, egyötöde szerint igen nagy szerepet. Második helyre a tanulmányi eredmények kerültek, a harmadik pedig az egyetemi közéletben való részvétel volt. Ennek következtében nem meglepő, hogy a hallgatók a kollégiumok alacsony költségének fontosságát emelik ki.

Figyelembe véve viszont azt, hogy a kollégiumi férőhelyek elosztását befolyásoló tényezők közül a megkérdezetteknek 27,7%-a gondolta, hogy igen nagy szerepet, 30,7%-a pedig, hogy nagy szerepet játszik a protekció, nem tévedünk nagyot, ha azt gondoljuk, hogy a kollégiumi férőhely-elosztás szempontjai között inkább érvényesülnek a rendi kiváltságok, mint a teljesítményelv, illetve a kollégistákat inkább vezérli a „jussért folyó harc”, mint a piaci kalkuláció.

A vizsgált kollégisták 53,1%-a volt férfi és 46,9%-a nő. életkor szerint a megkérdezettek több mint egyharmada 20 éves, illetve fiatalabb, közel fele 20-24 éves, csaknem minden tizedik pedig 25 évnél idősebb hallgató.

A kollégisták többsége falusi és kisvárosi környezetből érkezik, legalább egy testvére van és nagy része intenzív kapcsolatot tart szüleivel. Az is figyelemre méltó, hogy minden negyedik kollégista megélt valamilyen családi konfliktust (szülei válását), vagy családi tragédiát (apa, vagy anya elvesztése).

A kollégisták apjának többsége a magánszektorban munkásként, illetve kisvállalkozóként részt az iparban/építőiparban dolgozik. Az anyáknak viszont nagyobb hányada dolgozik az

állami szektorban, jelentős a közalkalmazottak aránya, azaz az apák jelentik a vállalkozást, az anyák pedig a biztonságot. A kollégisták családjai mintegy kontinuitását képezik a nyolcvanas évek szocialista polgárosodásának, amely családtípusban a férjnek a második gazdaságban jól kereső szakmája az anyagiakkal, az adminisztratív foglalkozást űző feleség pedig a helyi kapcsolatokkal járul hozzá a család felemelkedéséhez. Ezt mutatja a család rokonsági kapcsolatrendszere, amelyben a lokális beágyazottság (helyi politikus), a nyilvánossággal való kapcsolat (sajtó) és a vállalkozás a meghatározó. Ez a szocialista polgárosodásból kibontakozó szolid jólét mutatkozik meg a szülők anyagi ellátottságában is.

A kollégisták 96,3%-a rendelkezik mobil telefonnal, 59,7%- a számítógéppel, és 38,8%-a saját internettel. Közel kétharmada (60,2%) olyan családból jött, ahol számítógéppel rendelkeznek, és mintegy harmaduk (35,8%) családjában a számítógép-használat a világhálóval való kapcsolattal párosul. A kollégisták és a nem kollégisták között viszont - különösen a szülők a vonatkozásában - éppen a számítógéppel és világhálóval való rendelkezésben mutatkozik lényegesebb különbség. A kollégisták szüleinek 57,7%-a rendelkezik számítógéppel, a nem kollégistáknak viszont 64,4%-a, az internet-használat tekintetében pedig 27,8%, illetve 38,2% a fenti arány! Még markánsabb a különbség a saját számítógéppel való rendelkezés esetében: az arány 47,6%, illetve 57,3%!

A kollégisták fogyasztási státuszának növekvő szerepére hívja fel a figyelmet a kollégisták szórakoztatási eszközökkel való ellátottsága. A megkérdezettek kétharmada rendelkezik CD lejátszóval, egyharmada saját színes televízióval. De a fogyasztási státusz növekedését mutatja a számítógéppel való ellátottság dinamikája is, 2003-ban még a kollégistáknak nem egészen fele, mostani vizsgálatunkban viszont csaknem kétharmada rendelkezik számítógéppel.

Az étkezési költségek után, a kollégisták is a művelődésre, a szórakozásra, az utazásra és az élvezeti cikkekre költenek a legnagyobb arányban és a legtöbbit. A tanulásra, szakmai fejlődésre (szakkönyvek stb.) arányában és nagyságában valamivel többet költenek, mint a nappali tagozatos hallgatók általában, de a kiadások sorrendjében ezeket a kiadásokat a kollégistáknál is az utolsó hely illeti meg. Tehát a kollégiumi kedvezmények lényegében egy mintának tekintett, elfogadott egyetemista életmód kialakításához járulnak hozzá.

A kollégista életmódnak igen fontos részévé vált a szolgáltatások igénybe vétele: a kollégisták egynegyede hetente többször megfordul gyorsétteremben, minden ötödik jár fitness-szalomba, kondi terembe. Fontos szerepet tölt be életükben a szórakozó helyek látogatása. A kollégisták közül minden második hetente többször jár kocsmába, sörözőbe, és több mint egyharmada kávézóba, teázóba.

A kollégisták döntő többségének az önállósodása nagyon korán megkezdődik (tizenéves kor első felében már önállóan szórakozik a megkérdezettek döntő többsége, és ezen évtized második felében több mint kétharmada szert tesz az első szexuális tapasztalatra és kialakulnak az első párkapcsolatok), ugyanakkor a felnőtt-társadalomba való betagozódás akár a munka révén, akár a családi státusz kiépítése révén a kollégisták döntő többségénél a húszas évek második felére helyeződik át.

Az ifjúsági életszakasz meghosszabbodása az ifjúsági életidő kettős mozgásával jár, egyrészt felgyorsul, például a tervszerű képzési idő egyre korábbra tevődik (pl. tervszerű nyelvtanulás óvodás korban, illetve az általános iskola első osztályától), másfelől lelassul, a belépés a főfoglalkozású kereső pozícióba egyre későbbre tolódik. A társadalom fejlődése az irányba halad, hogy a fiatalok minél korábban váljanak nagykorúvá, vállaljanak részt a fogyasztásban, de minél később találják meg helyüket a munka világában.